

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

KNÍŽKA PRO ZVÍDAVÉ DĚTI

aneb
*Jak se v minulosti žilo
v Čechách a na Moravě*

F FRAGMENT

Knížka pro zvědavé děti

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

Stanislava Jarolímková
Knížka pro zvědavé děti – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

KNÍŽKA PRO ZVÍDAVÉ DĚTI

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

PRAHA 2018

ÚVOD

*Při tomto našem společném výletě do minulých staletí se zaměříme především na to, na co při vyučování nezbývá čas a na co v učebnicích nebývá místo. Slibuji, že **nebudeme sledovat, jak mocní soupeřili o trůn, nebudeme ani obdivovat války o nová území či o bohatství a ponecháme stranou politické pletichy. MÍSTO TOHO SI UKÁŽEME, JAK SE ŽILO V ČECHÁCH A NA MORAVĚ LIDEM, JAKÝMI JSTE VY, VAŠI KAMARÁDI ČI RODIČE A PŘÍBUZNÍ.***

*Budeme si tedy povídat například o tom, kdy si naši předkové **připadali jako krtci, proč si dávali pod hlavy peřiny a zavěšovali žehličky na kamna, co byl keser a jak byli do uhelných dolů spouštění koníci.** Podíváme se také na **jídelníček, do kterého zařazovali nejen vrabce, slavíky, pávy, veverky a bobří tlapy, ale i chléb, který někdy pekli z kaštanů či mechu, zatímco naopak rýži dlouho neznali.** Samozřejmě přijde řeč i na to, že malí kluci nosili v minulosti dívčí šatičky, proč záčci „sedali pod oslem“, odkdy mohly chodit **do škol spolu s chlapci i dívky** a jak děti „tloukly špačka“.*

*Kromě toho tu naleznete **spoustu nejrůznějších zajímavostí,** které se vám mohou hodit nejen v hodinách dějepisu. Dozvíte se na-*

příklad, proč se lidé dříve báli hastrmanů, bouřky nebo elektřiny, co byl kratiknot a hrkavice, kdy se používaly koupací košile a proč ševci nesedali na verpáncích.

*Knížku, kterou doplňuje **94 barevných obrázků**, můžete číst i na přeskáčku, podle toho, co vás právě bude zajímat: stačí na konci nalistovat obsah.*

***Pohodové počtení vám přeje
spisovatelka Stanislava Jarolímková
a kreslíř Jiří Filípek***

stjarolimkova.portnet.cz

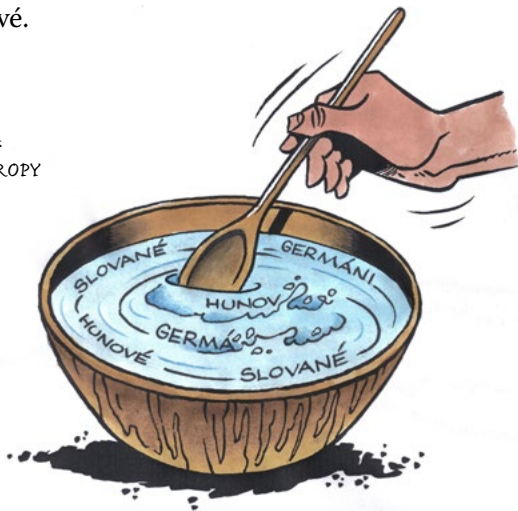
www.facebook.com/stanislava.jarolimkova

CESTA ZDALEKA

Naši slovanští předkové žili původně ve východní části Evropy. Byli tam spokojeni, jenže asi ve 4. století našeho letopočtu (tedy na počátku středověku) se stalo něco zvláštního: jako by v Evropě (tedy v té části planety Země, kde žijeme) někdo zamíchal **obrovskou kouzelnou vařečkou** všemi obyvateli, a ti se začali stěhovat. Kvůli oné vařečce se stěhovali i naši předkové.

KOUZELNÁ VAŘEČKA
MÍCHALA OBYVATELI EVROPY
NĚKOLIK STALETÍ.

Historici si pro přehlednost rozdělili historii na tři základní úseky. Nejstarší je **starověk**, který končí ve 4. století našeho letopočtu, po něm „vládl“ až do konce 15. století **středověk** a od té doby se hovoří o **novověku**. Ještě si připomeneme, že 4. století našeho letopočtu zahrnovalo dobu od 1. 1. 301 do 31. 12. 400; stejné datování platilo i u ostatních století.

Dá se říci, že onu obrovitou vařečku rozhýbali obyvatelé severní Evropy, protože jich přibývalo, a tak se vydali na teplejší jih, aby si mohli obstarávat potravu zemědělstvím. K nim se přidali i druzí „míchači“ – šikmoočí Hunové, kteří žili v daleké Asii a v Evropě hledali především nové šťavnaté pastviny pro své nejvěrnější kamarády – malé, ale vytrvalé koníky.

Slovanů, kteří přišli na naše území, bylo asi 30 000 (přibližně tolik obyvatel měla počátkem roku 2017 třeba dnešní Kroměříž nebo Písek), možná 50 000 (Teplíce či Jihlava), ale nedorazili všichni najednou. Podle historiků se sem dostávali po menších skupinkách.

PO TÉTO TRASE PŘICHÁZELI NAŠI PŘEDKOVÉ DO NOVÉHO DOMOVA
ZE SVÉ PŮVODNÍ VLASTI.

Budme si jisti, že tehdejší stěhování rozhodně **nebylo zábavným výletem**. Evropa byla totiž v tu dobu **porostlá hustými lesy**, takže kdyby se nějaká odvážná **prapraveverka** vydala ze studeného severu Evropy na teplý jih, mohla by hopsat ze stromu na strom a nemusela by se snad ani jedinkrát dotknout tlapkou země. (Ještě ve 12. století zabíraly lesy asi polovinu území naší země.)

Neexistovaly tu samozřejmě nejen **silnice, ale ani vyšlapané cestičky**, všichni museli jít **pěšky**, i když měli s sebou malé děti, babičky a dědečky, a navíc si vedli některá domácí zvířata – zejména kozy a ovce. **Přespávali, kde se dalo** – pod skalními převisy, v jeskyních či jen tak na mechu nebo na listí pod hustými korunami stromů, pili vodu z řek a potoků a hlad zaháněli tím, co se jim naskytlo. Muži lovili volně žijící zvěř a ženy s dětmi sbíraly oříšky, bobule a kořínky a trhaly plody planých jablek či trnek.

Protože se museli často zastavovat a odpočívat, **trvala jim cesta velmi dlouho**.

Část našich slovanských předků se usadila asi v polovině 6. století našeho letopočtu na území, kterému dnes říkáme Morava, kde začali žít především poblíž stejnojmenné řeky.

Další došli až **do dnešních Čech**, kde se jim zalíbilo území kolem střední části toku Labe a Vltavy (v širokém okolí dnešní Prahy). Ve výše položených oblastech Čech se naši předkové začali usazovat až na přelomu 12. a 13. století.

❧ Všichni známe **příběh o praotci Čechovi**, který k nám prý naše předky přivedl. Vypráví se, že když se rozhlédl z bývalé sopky známé dnes pod jménem Říp (která zarostla stromy až v 19. století), spokojeně prý prohlásil, že to je ta země oplývající mlékem a strdím (dnes bychom řekli plásky medu), a oni ji proto mohou nadále považovat za svůj domov. (Údajný praotec dostal své jméno podle slova „Čech“, což prý značilo „našinec“ či „naš člověk“.) Jenže podle historiků jde **pouze o legendu**, tedy o **vyprávění, které si někdo vymyslel**.

V novém domově nečekal naše předky rozhodně ráj na zemi: počasí bylo proměnlivé, každou chvíli jim hrozil hlad, dobytek měl málo chutných pastvin, a navíc tu žili neznámí lidé. I když bychom čekali, že je Slované vyhnali nebo pobili, pravdou je, že udělali něco mnohem rozumnějšího: začali se od oněch lidí učit tomu, co ještě neznali a co jim mohlo usnadnit život.

🍷 O **Slovanech** se začalo říkat, že jsou mírumilovní neboli že mají **holubičí povahu**. Toto označení však není zcela správné. Důvody jsou dva: zaprvé podle chovatelů ptáků jsou holubi nejméně snášenlivými opeřenci a zadruhé naši předkové nebyli dobráci, kteří by si nechávali všechno od každého líbit (neboli – jak se říká – nenechávali by na sobě štípat dříví). Uměli bojovat a museli to umět, protože jinak by nepřežili a my bychom tu nebyli.

KDO BYL KDO

Zpočátku si naši předkové byli **navzájem rovni**: společně získávali potravu, zhotovovali oblečení a starali se o bydlení i o zvířata, která si přivedli. Jenže někteří muži si začali přisvojovat stále větší část dosud společného území, přestávali pracovat, začali ostatním poroučet a nechávali se od nich živit.

A právě ti nejúspěšnější z nich **se stávali panovníky**; nejprve nosívali titul **kníže** a později **král**.

■ Přestože **panovníci** nemuseli pracovat na poli ani se starat o jídlo a o další nezbytnosti, mívali i oni svoje problémy. Například když zpočátku usedali na panovnický **kamenný stolec** (který byl předchůdcem dřevěného trůnu), **určitě je studil**. Navíc je ohrožovalo **mnoho závistivých nepřátel a zrádců**, kteří by rádi vládli místo nich, a jen **výjimečně se mohli oženit s dívkou, kterou měli rádi**.

Panovníci si při vládnutí brali na pomoc skupinu věrných mužů, kterým zpočátku místo platu rozdávali půdu, zbraně, koně a podobně. Z těchto věrných panovnických pomocníků vznikala **šlechta**.

Na dvorech panovníků a příslušníků šlechty žili mnozí **dvořané** i „obyčejní“ **sloužící**, kteří pečovali o jejich pohodlí.

- **Nešlo samozřejmě o skutečný dvůr či dvorek**, po němž by pobíhaly slepice nebo se tu vyhřívaly kočky. Toto slovo tehdy označovalo **sídlo zámožného majitele**. A slovo „dvořan“ či „dvoření“ bylo odvozeno od staročeského slova „dvorný“, „zdvořilý“.

ČEŠTÍ KRÁLOVÉ NESMĚLI BÝT PÁPĚRKY, NEBOŤ NOSÍVALI ZEJMÉNA PŘI SLAVNOSTNÍCH PŘÍLEŽITOSTECH KRÁLOVSKOU KORUNU. TA NEJZNÁMĚJŠÍ Z NICH, ZHOTOVENÁ VE 14. STOLETÍ, VÁŽILA TÉMĚŘ 2,5 KILOGRAMU. K NÍ MUSÍME JEŠTĚ PŘIPOČÍTAT ŽEZLO A TAKZVANÉ JABLKO, COŽ ZNAMENÁ, ŽE VE SLAVNOSTNÍCH CHVÍLÍCH TÍŽILY ČESKÉHO KRÁLE „OZDOBY“ VÁŽÍCÍ PŘES 4 KG.

Je jasné, o co se panovníkům a šlechticům starali lékaři, kuchaři, mlynáři, krejčí či topiči. Ale u dvorů bývali i lidé, jejichž povinnosti si raději vysvětlíme v následující tabulce.

NÁZEV FUNKCE	POVINNOSTI
Man	měl mimo jiné za úkol pěstovat nejjemnější otavu (což je tráva získaná při druhé senoseči neboli sklizni), která se sušila a sloužila místo toaletního papíru; musel také třeba chytat skřivánky , které si zavřela manželka jeho pána do dřevěné klíčky, aby jí doma pro potěšení zpívali.
Mečník či mečonoš	nosíval při slavnostních procesích před svým pánem jeho meč , který byl symbolem moci.
Komorník	pečoval ve dne v noci o pánovo pohodlí, včetně stlaní lůžka, zajišťování oděvů a podobně.
Branský	hlídal bránu či brány do sídla.
Obročník	zajišťoval pro pánovy koně obrok, což byla koňská dobrůtka; někdy šlo o oves, a někdy o směs několika obilovin.
Písař	samozejmě předčítal či psal dopisy, ale za zmínku stojí, že býval často u dvora jediným, kdo uměl číst a psát.
Stolník	servíroval jídlo na stůl, a někdy nechával zkontrolovat, zda nebylo otrávené.

☞ Slovo „obročník“ souvisí s „obrokem“, který znáte z písničky „*Já mám koně, vraný koně, to jsou koně můj, když já jim dám obroku, oni skáčou*“

do skoku“ (my bychom dnes řekli, že si vesele poskočí). Staročeské slovo „obrok“ vzniklo z toho, že jednou z povinných dávek (tedy daní) bývalo krmení pro koně a že tuto dávku odváděli poddaní každý druhý rok neboli „ob rok“.

Šlechtici se postupně dělili podle bohatství a moci na vyšší a nižší, ale my se zde krátce zmíníme alespoň o té skupině, kterou jistě znáte: **o rytířích.**

Zpočátku byl na rytíře pasován hlavně ten, kdo třeba v boji předvedl nějaký opravdu odvážný čin; tehdy nebylo důležité, zda jeho otec byl chudý, nebo zámožný. Později však byli na rytíře takzvané pasování pouze synci z bohatých rodin, kteří ve svých sedmi letech kvůli tomu odcházeli od rodičů a sourozenců. Na dvoře některého zámožného šlechtice se dalších 14 let učili nejen bontonu (chování podle tehdejších zvyklostí), ale také bojovat, jezdit na koni, zpívat, hrát na hudební nástroje a skládat básně i písně. Na rytíře byli pasováni, když jim bylo 21 let.

Nejpočetnější skupinou našich předků bývali **poddaní.**

Byli to chudí lidé, kteří neměli domy ani půdu. Od 13. století řídili jejich život nejbohatší jedinci jako panovníci, šlechtici nebo církevní hodnostáři (všem se od 15. století říkalo „vrchnosti“). Pronajímali poddaným část své půdy (zvanou odborně rustikál podle latinského slova „rusticus“ neboli „venkovan“), aby si ji obdělávali (tedy kypřili, zbavovali kamení, osévali a sklízeli z ní úrodu do svých stodol). Za toto pronajímání ale museli poddaní vykonávat (až do roku 1848) **různé služby.**

- ✚ K těmto **službám** patřilo **obdělávání druhé části vrchnostenské půdy** (zvané dominikál podle latinského slova „dominus“ neboli „pán“), kterou si vrchnost ponechala a nepronajímala ji. **Úrodu z dominikálu však museli poddaní svážet do stodol vrchnosti.** Navíc bylo jejich povinností **pomáhat například při honech, při stavbě hradů**